

תקציר דוח פעמונים לחוסן כלכלי של משקי בית בישראל לשנת 2023

כולל מדד פעמונים לחוסן כלכלי

תוכן העניינים

3	מבוא
4	מדד פעמונים לחוסן כלכלי 2023
5	מרכיבי מדד פעמונים לשנת 2023
6	יוקר המחיה: העמקת מעגל ההלוואות והסחרור הכלכלי
7	אוריינות פיננסית ככלי להתמודדות עם יוקר המחיה
8	ביטחון תעסוקתי כמרכיב חשוב בחוסן כלכלי
10	מעגלי החוסן וחשיבותם בהתמודדות עם אתגרים
11	חיסכון והרגלים כלכליים טובים

כתיבה: גלית חזן-רון
ניתוח הממצאים: יעקב טברסקי ואור ארז
יעוץ: ד"ר אייל כרמל, יובל אזולאי
צוות היגוי: אור ארז, גלית חזן רון, יעקב טברסקי, סיגל פרידמן-גמליאלי
עריכת לשון: דן בנוביץ
עיצוב גרפי: ענת קמינצקי

מבוא

זה למעלה מ-20 שנים שארגון **פעמונים** פועל ללא לאות ליצירת מציאות שבה יחידים ומשפחות בישראל, מכל המגזרים, מנהלים חיים כלכליים מאוזנים ואחראיים. לצד עשייה מרובה במגוון תחומים, לקח על עצמו הארגון למדוד מדי שנה את החוסן הכלכלי של משפחות ויחידים בישראל באמצעות מדד פעמונים.

מדד פעמונים מתפרסם זו השנה השנייה במסגרת דוח פעמונים לחוסן כלכלי לשנת 2023. לצערנו, התוצאות אינן מפתיעות. מדד פעמונים לשנת 2023 עומד על 65 נקודות, ומדגים ירידה מתונה של 1.2 נקודות לעומת מדד פעמונים לשנת 2022. יחד עם זאת, בחינה של המדד לפי רמת ההכנסה מעלה פער גדול של 25 נקודות בין בעלי הכנסה גבוהה מהממוצע לבין בעלי הכנסה נמוכה מהממוצע.

שנת 2022 התאפיינה בעליות מחירים משמעותיות, זינוק בגובה הריבית במשק וחוסר יציבות פוליטית. התנהלות כלכלית נבונה מהווה אתגר למשפחות ויחידים רבים בישראל בזמן שגרה, ועל אחת כמה וכמה בשנה סוערת כמו 2022. הציון הנמוך של מדד פעמונים, במיוחד בקרב אוכלוסייה מוחלשות, הוא ביטוי משמעותי להשפעת השינויים המקרו-כלכליים והגאופוליטיים על משקי הבית בישראל.

ארגון פעמונים מאמין כי יש להעצים את משקי הבית וחיוני שהם ייטלו אחריות על מצבם הכלכלי, אולם כפי שמוצג בדוח זה, בפני משקי בית רבים עומדים חסמים אמיתיים המקשים עליהם לעשות זאת והם זקוקים לסיוע.

למול המציאות הכלכלית המתגרת של משקי בית ויחידים רבים בישראל, לצד רמת החוסן הכלכלי הנמוכה, במסגרת דוח פעמונים לחוסן כלכלי לשנת 2022 הצגנו ארבע המלצות, שמטרתן לתת מענה מערכתי לאתגרים הכרוכים בהתמודדות של יחידים ומשפחות עם סוגיות כלכליות ועם הצורך לקבל החלטות כלכליות בעלות השלכות ארוכות טווח.

אנו חוזרים וקוראים לבניית תוכנית אסטרטגית לאומית להגברת החוסן הכלכלי, ולקידום האוריינות והמסוגלות הפיננסית באמצעות פיתוח יוזמות ושותפויות רב מגזריות (את ההמלצות ניתן למצוא בדוח לשנת 2022 באתר פעמונים www.paamonim.org).

במקביל לליווי משפחות ויחידים אנו שוקדים כל העת על פיתוח וקידום יוזמות ושיתופי פעולה עם גופים שונים שמטרתם להרחיב את הגישה לאוכלוסיות שונות ולסייע בדרכים מגוונות המתאימות לצרכים השונים. לאורך הדוח שזרנו דוגמאות לחלק מפעילויות כאלה, החל מליווי אישי לניהול אחראי של כלכלת משק הבית ולהתפתחות תעסוקתית, וכלה בזרעים ראשונים של שיתוף פעולה עם מקומות עבודה וקהילות.

מדד פעמונים לחוסן כלכלי 2023

מדד פעמונים לחוסן כלכלי

הוא ציון בטווח שבין 0 ל-100 נקודות. המדד משקף תשובות לשש שאלות המכסות את ההיבטים השונים של היכולת של משק הבית להתמודד עם זעזועים ולהסתגל למציאות כלכלית חדשה.

הסקר נערך בקרב 1,080 משיבים בגילאי 21 ומעלה, מתוכם 780 משיבים ענו על שאלון אינטרנטי, ו-300 משיבים נשאלו טלפונית, כדי להגיע למדגם מייצג של האוכלוסייה הנגישה פחות לאינטרנט (המגזר הערבי, החרדי ובני 65 ומעלה).

ציון נמוך במדד מעיד על קושי להתמודד עם זעזועים עתידיים וסבירות גבוהה של משק הבית להיכנס לסחרור כלכלי, לפתח תלות בסביבה הקרובה ובסיוע מהרשויות או התקרבות לכניסה למעגל העוני.

הציון הנמוך במדד החוסן הכלכלי של בעלי ההכנסה הנמוכה מעיד כי הם חשופים יותר לסיכונים, וכי הם חסרי רשת ביטחון ונגישות למשאבים של הון חברתי.

שינויים עיקריים מול שנת 2022

מרכיבי מדד פעמונים לשנת 2023

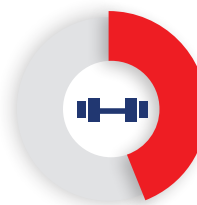
בקרב ישראלים רבים מדי יכולת ההתמודדות עם זעזועים כלכליים לוקה בחסר, והם חווים חוסר ביטחון והיעדר מרווח נשימה כלכלי שיאפשר להם לחסוך לעתיד טוב יותר.

41%
יוכלו לשרוד פחות מ-3
חודשים במקרה של איבוד
הכנסת המפרנס העיקרי

36%
יקרסו או יתקשו מאוד
להתמודד בעצמם במקרה
של זעזוע בהוצאות

44%
לא בטוחים ביכולתם לנהל
בהצלחה את ענייניהם
הכלכליים

21%
לא חוסכים באופן
אקטיבי לעתיד
משפחתם

22%
נאלצים לוותר על תרופות
ומזון חיוני בגלל מצבם
הכלכלי

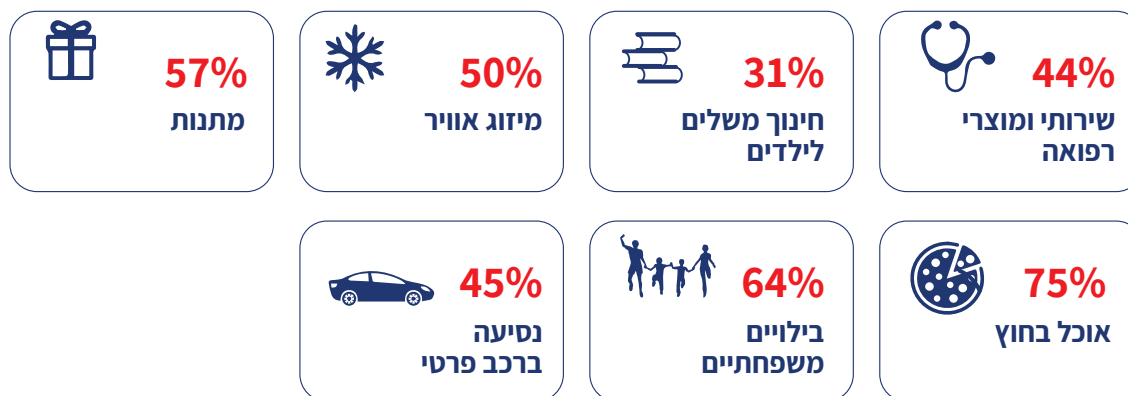
20%
נמצאים במינוס כרוני,
45% לפחות פעם אחת
במהלך השנה

יוקר המחיה: העמקת מעגל ההלוואות והסחרור הכלכלי

במהלך 2022 מדד המחירים לצרכן עלה ב-5.3% ולפי נתוני הלמ"ס הוא עתיד להמשיך לעלות גם בשנת 2023. בתחילת 2022 ריבית בנק ישראל הייתה 0.1% ועד סוף השנה היא עלתה לשיעור של 3.25% (נכון למועד פרסום הדוח היא עומדת על 4.25%). נתונים אלה מעוררים קושי יום-יומי לנהל את משק הבית בצורה מאוזנת כלכלית ומחייבים ויתורים הפוגעים בבריאות, בניידות החברתית ובזכות לחיות בכבוד.

ויתורים ב-12 החודשים האחרונים

הוויתור על שירותים או מוצרים רפואיים אף גדול יותר בקרב האוכלוסייה הערבית

אוריינות פיננסית ככלי להתמודדות עם יוקר המחיה

שיפור בידע הפיננסי הסובייקטיבי והאובייקטיבי יחסית לשנה קודמת

63% מעוניינים לקבל חינוך פיננסי

72% מקרב צעירים בגילאי 21-34

כדי להתמודד טוב יותר עם עליית המחירים והריבית באופן אחראי ומאוזן, יש לפתח הבנה כלכלית, להקנות תחושת ביטחון ביכולת לנהל את העניינים הכלכליים ולהקנות הרגלים של ניהול כלכלת משק הבית. משקי הבית נדרשים לסדר מחדש את מבנה החובות והחזרם, לבנות או לתכנן מחדש את התקציב החודשי ולעדכן את הרגלי הצריכה בהתאם ליכולתם הכלכלית. כל זה דורש רמת אוריינות פיננסית ומודעות כלכלית שעדיין לוקות בחסר בקרב כל הקבוצות באוכלוסייה, אך הנתונים מראים שחלק גדול מהציבור מעוניין בחינוך פיננסי.

22%

חשים שהידע הפיננסי שלהם נמוך מהמוצע

27%

לא מקשרים בין ההתנהלות הכלכלית של הבית לבין דירוג האשראי

55%

לא יודעים מה זו ריבית דריבית כולל 43% מהאקדמאים

16%

לא מקשרים בין אינפלציה ליוקר המחיה

24%

לא יודעים שיש קשר בין תשואה לסיכון

חינוך פיננסי במקומות העבודה

בשנים האחרונות עולות עדויות מחקריות ליתרונות הקיימים בחינוך פיננסי המתבצע במסגרת מקומות העבודה ולגבי תפקידם של המעסיקים כסוכני שינוי בתחום. החשיבות של חינוך פיננסי במקום העבודה ממשיכה לגדול לאור העובדה שאנשים עובדים מתמודדים כל הזמן עם עניינים הנוגעים לביטחון הכלכלי והרווחה שלהם, הן בטווח קצר והן בטווח ארוך. ה-OECD זיהה זה מכבר את התפקיד של מקום העבודה כסוכן שינוי בתחום ההתנהלות הכלכלית וכמקום מוביל ללמידה. חינוך פיננסי במקום העבודה לוקח בחשבון את אופי העובדים ומקום העבודה, זיהוי מגגנונים מתאימים להעברת המסרים, יצירת תוכן רלוונטי, מתן תמריצים בגין השתתפות בפעילויות, ניתוח התוצאות ולימוד מניסיונם של אחרים.

מעבר לשיפור תחושת הרווחה של העובדים, חינוך פיננסי במקום העבודה יכול להשיא יתרונות נוספים למעבידים בהיבטים של עלייה בפריון העבודה, שיפור בשביעות הרצון, במוטיבציה ובחיזוק תחושת הנאמנות של העובדים.

ביטחון תעסוקתי כמרכיב חשוב בחוסן כלכלי

29% חשים שאין להם כלים ומיומנויות להגדלת הכנסה ו/או לא יכולים לרכוש כאלו

23% מאמינים שאם יאבדו את עבודתם לא יוכלו למצוא עבודה חדשה ללא ירידה בשכר

21% חוששים לאבד את מקור פרנסתם

הביטחון התעסוקתי של הפרט משפיע על החוסן הכלכלי שלו. יציבות תעסוקתית מאפשרת למשק הבית תכנון פיננסי ארוך טווח, המהווה מרכיב משמעותי ביכולתו להתמודד עם זעזועים ומשברים בכלל ועם עלייה ביוקר המחיה בפרט. בסקר מצאנו שתחושת הביטחון התעסוקתי בקרב **מבוגרים** נמוכה יותר מאשר בקרב **צעירים**, וכי תחושת הביטחון קשורה גם לידע הפיננסי.

ביטחון תעסוקתי גיל

מבוגרים (55+) **46%**

צעירים (34-21) **16%**

מאמינים שאם יאבדו את עבודתם לא יוכלו למצוא עבודה חדשה ללא ירידה בשכר

מבוגרים (55+) **42%**

צעירים (34-21) **11%**

חשים שאין ביכולתם לרכוש כלים ומיומנויות חדשים להגדלת הכנסה

ביטחון תעסוקתי ידע פיננסי

רמת ידע פיננסי נמוכה **28%**

רמת ידע פיננסי גבוהה **15%**

מאמינים שאם יאבדו את עבודתם לא יוכלו למצוא עבודה חדשה ללא ירידה בשכר

ייעוץ תעסוקתי במסגרת ליווי בארגון פעמונים

תהליך הליווי הכלכלי של משפחות על ידי פעמונים נועד לאפשר למשק הבית חוסן ויציבות כלכלית כאורח חיים. כיוון שכך, לצד חינוך להתייעלות במבנה ההוצאות של המשפחה, אנו נותנים דגש לגידול בהכנסות המשפחה. מיצוי הפוטנציאל התעסוקתי הוא מרכיב חיוני בשיפור ההכנסות של משק הבית. לפיכך בתהליך הליווי הכלכלי של פעמונים משולב שירות ייעוץ תעסוקתי. הייעוץ התעסוקתי ניתן בדרך כלל לאחד מבני הבית, המקבל ייעוץ והכוונה מקצועית, זיהוי חלום ומטרה תעסוקתית, סיוע בדיוק המשרה המבוקשת והכנה לריאיונות. בסיוע המתנדבים, יועצי התעסוקה של פעמונים, אלפי נועצים ונועצות הצליחו לממש את הפוטנציאל התעסוקתי שלהם, לחזק את הביטחון העצמי ולבסס את האיתנות הכלכלית של משק הבית.

תהליך הערכה ומדידה שנערך בתוך פעמונים הראה שבחינת המצב התעסוקתי לפני ואחרי הליווי מראה צניחה במספר הלא מועסקים שפנו לייעוץ תעסוקתי מ-32% ל-20%, ועלייה במספר העובדים במשרה מלאה מ-40% ל-55%.

מעגלי החוסן וחשיבותם בהתמודדות עם אתגרים

עוזרים במימון הוצאות שוטפות	סומכים שיעזרו במקרה של זעזוע כלכלי	התייעצות בהחלטה כלכלית	
20%	64%	80%	משפחה וחברים
35%	62%	62%	הורים
		58%	גורם בבנק
	30%	48%	יועץ בתשלום
9%	23%	32%	עמותות
8%	17%	30%	גורמים בקהילה
10%	18%	24%	מעסיק ישיר
10%	9%	15%	גורמים ממסלתיים

35% נעזרים בהורים באופן שוטף לתמיכה כלכלית

74% נעזרים בגורמים שמחוץ למשפחה הגרעינית למימון שוטף

אחד החידושים בסקר הנוכחי הוא מתן ביטוי לתמיכה חברתית ולמעגלי חוסן העשויים לסייע למשפחה או לאדם היחיד. הספרות העוסקת בחוסן בכלל ובחוסן כלכלי בפרט, מדגישה את חשיבותם של קשרים חברתיים שונים לחוסנו של הפרט וליכולתו להתמודד עם אתגרים שונים ולהתגבר עליהם.

ההון החברתי, היינו רשת מערכות היחסים האישיות של הפרט, יכול לספק גישה למשאבים כגון מידע פיננסי, ייעוץ מקצועי וסיוע בשעת צרה. גישה לשירותי תמיכה קהילתיים וגורמי מדינה עשויה לסייע במיוחד למשקי בית בעלי הכנסה נמוכה, ומאפשרת להם לפנות לגורמים סביבתיים וקהילתיים שונים בשעת קושי כלכלי כדי לממן את צורכיהם הבסיסיים ביותר, כגון דיור, מזון, אנרגיה, תחבורה וביגוד. לא ניתן להפריד בין החוסן ותחושת המסוגלות של הפרט לבין התמיכה החברתית, הקהילתית והסביבתית שלו.

ליווי כלכלי בקהילה

בשנים האחרונות מתחיל לצמוח מהשטח מודל עבודה קהילתי, ופעמונים בוחנת אפשרות לשיתוף פעולה עם קהילות כדי לקדם אוריינות פיננסית. אחד המודלים המוצלחים הוא תוצר שיתוף פעולה של קהילת חברותא והרשות המקומית בקריית טבעון, יחד עם פעמונים. מהות הפעילות היא ליווי כלכלי של משפחות ויחידים, תושבי טבעון, במסגרת תוכנית 'פעמונים בקהילה'. לפי מודל זה, הליווי הכלכלי למשפחה הוא חלק ממעטפת הוליסטית של מתן מענה באמצעות הרשת הקהילתית לכל משפחה בהתאם לצרכים הייחודיים שלה, כגון חיבור לגורמים מהקהילה ומהרשות בנושא אוריינות פיננסית, מיצוי זכויות, תעסוקה, סלי מזון וחיבור חברתי ועסקי. בהשראת המודל צמחו מספר קהילות נוספות בתמיכה של פדרציית ניו יורק.

חיסכון והרגלים כלכליים טובים

31%

מתקשים לחסוך יותר כי
אין להם ידע או כי קשה
להם להחליט

45%

מתקשים לחסוך יותר
כי אין להם כספים פנויים
לחיסכון

מקובל לחלק את החיסכון לשלושה רבדים: הרובד הראשון הוא חיסכון באמצעות הביטוח הלאומי המאפשר קבלת קצבת זקנה (חיסכון חובה לפי חוק); הרובד השני הוא חיסכון תעסוקתי באמצעות מכשירי חיסכון פנסיוניים (חיסכון חובה לפי חוק); הרובד השלישי הוא חיסכון אישי נוסף על הרבדים הקודמים, במסגרתו כל אזרח רשאי לבחור אם וכמה ברצונו לחסוך.

במסגרת הסקר ביקשנו, בין היתר, לבדוק אם הנבדקים מפרישים לחיסכון גם ברובד השלישי. ההנחה היא שכל מי שעובד, כשכיר או כעצמאי, מפריש לפנסיה לפי דין. שאלנו גם מהם הקשיים העומדים בדרכם לחיסכון ואילו גורמים היו מעודדים אותם לחסוך יותר.

מחקר של אוניברסיטת סטנפורד משנת 2014 העלה שאנשים המרגישים חזקים חוסכים יותר כסף. אחת הדרכים לחיזוק תחושת הכוח היא שיפור האוריינות הפיננסית. אוריינות פיננסית תורמת לתחושת הביטחון בקבלת החלטות נבונות יותר. לפיכך חשוב לבנות הרגלים כלכליים טובים. הרגלים אלה כוללים הבנה של המצב הכספי, בניית תקציב וחיסכון לעת צרה.

עידוד לחיסכון בפעמונים

בסוף תהליך הליווי משקי בית מקבלים מפעמונים הכוונה להמשך התנהלות כלכלית נכונה ולקידום אורח חיים של חוסן ויציבות כלכליים בני קיימא. משקי בית שהגיעו לאיזון מקבלים, בין היתר, את 'המדריך של פעמונים לשמירה על יציבות כלכלית' (נמצא באתר פעמונים).

הצעד הראשון במדריך הוא בניית תוכנית כלכלית ארוכת טווח הלוקחת בחשבון תחנות במסלול החיים העתידי, תוך הבנה שבמהלך הדרך יחולו שינויים שאת חלקם ניתן לצפות מראש. חלק משינויים אלה עשויים להקל על ההתנהלות הכלכלית (למשל מועד סיום משכנתה) וחלקם עשויים להכביד (למשל מתן סיוע לילדים ללימודים גבוהים).

מתוך הבנה של החשיבות של החיסכון בשמירה על חוסן כלכלי, מייד לאחר בניית התוכנית, ניתנת המלצה לחסוך לשעת חירום בגובה של לפחות 3 חודשי משכורת. סכום זה יהיה זמין למשיכה בהתראה של חודש ימים, כך שיאפשר התמודדות עם משברים כלכליים.

על ארגון פעמונים

ארגון פעמונים הוא ארגון חברתי ללא כוונת רווח. הארגון שואף למציאות שבה משפחות בישראל מנהלות חיים כלכליים, מאוזנים ואחראיים בדרך ישרה – מציאות שתסייע בבניית חוסן כלכלי-חברתי. פעמונים מדריך ומעניק יעוץ פיננסי לכל המעוניין, ומספק ידע, כלים והרגלים נכונים בתחום. אלפי מומחי פעמונים בתחום כלכלת המשפחה מסייעים למשפחות ויחידים ומעניקים להם מענה בתחום ההתנהלות הכלכלית, המותאם לצרכיהם וליכולתם.

הסיוע ניתן באמצעות הפצת מידע וכלים לעבודה עצמית, מענה מקוון לשאלות, פגישת ייעוץ חד-פעמית וליווי כלכלי אישי או קבוצתי שנמשך חודשים אחדים.

הארגון מפעיל מכללה המקדמת תוכניות לחינוך פיננסי בכל הארץ, הכוללות הרצאות, מערכי לימוד וסדנאות קבוצתיות. כמו כן הארגון לוקח חלק בהפעלת תכניות ליווי כלכלי וחינוך פיננסי לאוכלוסיות ייחודיות, בשיתוף עם משרדי ממשלה וגורמים ציבוריים נוספים, ביניהן "נושמים לרווחה" במחוז ירושלים (משרד הרווחה והביטחון החברתי); "קליטה מיטיבה" (משרד העלייה והקליטה); "שיקום כלכלי לחיילים ולאוכלוסיות בזנות בתהליכי חדלות פירעון" (משרד המשפטים והג'וינט); תוכנית "מפרידה לצמיחה – לגרושים וגרושות" (קרנות הביטוח הלאומי); סדנאות להתנהלות כלכלית נבונה בשירות מבחן למבוגרים (משרד הרווחה והביטחון החברתי).

פעמונים זוכה להכרה ציבורית משמעותית, המתבטאת בין השאר בקבלת האותות האלה: אות הנשיא למתנדב (2010); פרס זוסמן למצוינות בשירותים חברתיים (2013); אות המופת של כנס שדרות והמועצה הלאומית להתנדבות (2013); תו מידות לאפקטיביות (2015, 2023); אות ראש העיר ירושלים לארגונים ומתנדבים מצטיינים (2015), אות האפקטיביות לעשייה חברתית (2016).

על יחידת המחקר בארגון פעמונים

יחידת המחקר נועדה לממש את משאבי הידע והניסיון רב השנים בתחום כלכלת המשפחה שנצבר בארגון פעמונים. ידע ונסיון אלו מתייחסים לתהליכים של למידה והדרכה, מניעה והנעה של תהליכי שיקום כלכלי למשפחות. היחידה שמה לעצמה למטרה לפתח ולשכלל את מקצועיות הארגון, ליצור חדשנות ולהאיץ תהליכי למידה פנים-ארגוניים. כמו כן היחידה מקדמת מחקרים שיתרמו להתפתחות מקצועית של שדה כלכלת המשפחה בישראל, ופועלת לקידום החשיבות הציבורית שלו. במסגרת פעילות זו פותח מדד פעמונים לחוסן כלכלי, שיימדד על מדגם מייצג של החברה הישראלית מדי שנה.

אתר: paamonim.org | דוא"ל: info@paamonim.org
טל': 03-9127100 | כתובת: אורלוב 77, פתח תקווה מיקוד 49342
ע"ר 58-039-270-2